

ปัจจัยเพื่อการออกแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์
ผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตร: กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรสงคราม

Factors Contributing to the Design of Geographical Indications
of Agriculture or Non- agriculture Products:

Case Study of Samutsakhon and Samutsongkhram Provinces

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุมิตรา ศรีวิบูลย์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความสำคัญและรูปแบบของเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หรือเครื่องหมายรับรองอื่น ซึ่งใช้เพื่อให้ความคุ้มครองผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรที่ใช้ในประเทศต่างๆ และนำข้อมูลมาเป็นแนวทางในการออกแบบสำหรับประเทศไทย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรสงคราม โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนในระดับต่างๆของจังหวัด เพื่อหาผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรที่มีความโดดเด่นของแต่ละจังหวัดที่ควรนำมาขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ รวมถึงศึกษาเพื่อค้นหาปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดกรอบในการออกแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ให้กับจังหวัดทั้งสองด้วย

คำสำคัญ : เครื่องหมายบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

Abstract

This study aims to conduct a qualitative and operational research, with an objective to investigate the significance and style of Geographical Indication (GI) that is used specifically to protect agricultural or non- agricultural products in various countries. A design of GI was finally created for the selected 2 provinces of Thailand which are Samutsakhon and Samutsongkhram. The distinguished agricultural and non- agricultural products of each province were identified from document analysis and in-depth interviews with key respondents. The gathered data were scrutinized and refine to extract the possible design of GI for both provinces.

Key Word : Geographical indication (GI)

1. บทนำ (Introduction)

นับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ประเทศต่างๆ ในยุโรป อาทิ ประเทศฝรั่งเศส เบลเยียม ฯลฯ รวมถึงประเทศสหรัฐอเมริกา ต่างหาวิธีคุ้มครองชื่อทางการค้า (Trading Names) และเครื่องหมาย (Marks) ที่เกี่ยวข้องกับสินค้าของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าประเภทอาหาร ด้วยการออกกฎหมายและสิทธิบัตรที่ให้ความคุ้มครองความเป็นต้นกำเนิด คุณภาพ หรือลักษณะเฉพาะของแต่ละภูมิภาค โดยพิจารณาควบคู่ไปกับการให้ความคุ้มครองและประโยชน์ที่ผู้บริโภคจะได้รับ ในโลกปัจจุบันเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้กลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งขึ้น เมื่อมีการเปิดเสรีทางการค้าภายใต้ความตกลงขององค์การการค้าโลก (WTO) ยิ่งทำให้มีการแข่งขันทางการค้ามากขึ้น แต่ละประเทศต่างพยายามสร้างสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications) เพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงสิทธิความเป็นต้นกำเนิด และสร้างจุดขายที่แตกต่างให้กับสินค้าของตน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ประเทศไทยจะต้องเร่งให้ความสำคัญกับเรื่องนี้อย่างจริงจัง เพื่อมิให้สูญเสียความเป็นแหล่งกำเนิดของผลผลิตทางการเกษตร หรือต้นแบบของผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาไทย

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications หรือ GI) เป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่ง ซึ่งมีความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ กล่าวคือ ชุมชนได้อาศัยลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในแหล่งภูมิศาสตร์ตามธรรมชาติ เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ หรือวิถีปฏิบัติเฉพาะในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ในการผลิตสินค้าในท้องถิ่นของตน ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณลักษณะพิเศษที่มาจากพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งคุณลักษณะพิเศษนี้อาจหมายถึง คุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะอื่นๆ ที่มาจากแหล่งภูมิศาสตร์นั้นๆ (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2547, น.1)

กรมทรัพย์สินทางปัญญาแบ่งสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็น 2 ลักษณะคือ

1. สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยตรง (Direct Geographical Indication) เป็นชื่อทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสินค้านั้นๆ โดยตรง เช่น ส้มโอนครชัยศรี มะขามหวานเพชรบูรณ์ เป็นต้น
2. สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยอ้อม (Indirect Geographical Indication) เป็นสัญลักษณ์หรือสิ่งอื่นใดที่ไม่ใช่ชื่อทางภูมิศาสตร์ แต่ใช้แสดงถึงแหล่งภูมิศาสตร์ที่เป็นแหล่งกำเนิดหรือแหล่งผลิตของสินค้า เช่น สัญลักษณ์รูปหอยไอเฟลเป็นสัญลักษณ์แทนประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

เครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มิใช่เครื่องหมายการค้า แต่เหมือนกับเครื่องหมายการค้าตรงที่เครื่องหมายนั้นจะต้องมีการจดทะเบียนเพื่อขอความคุ้มครอง โดยมีข้อกำหนดมิให้ใช้ชื่อสามัญ (Generic Names) เช่นเดียวกับการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้า ทั้งนี้ ชื่อที่เป็นชื่อเฉพาะสำหรับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของประเทศหนึ่ง อาจกลายเป็นชื่อสามัญหรือสัญลักษณ์สำหรับผลิตภัณฑ์นั้นในประเทศอื่นได้ ตัวอย่างเช่น ชื่อ Parmagiano ของเนยแข็งในประเทศอิตาลี ได้กลายเป็นชื่อสามัญสำหรับเนยแข็ง Parmesan ในประเทศออสเตรเลีย และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

2. ประเด็นปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยเริ่มต้นตัวและเห็นความสำคัญในเรื่องของเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มากขึ้น แต่ยังคงขาด การเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและต่อเนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากการที่รัฐบาลสนับสนุนให้ทุกจังหวัดมีโครงการสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เมื่อปี พ.ศ. 2546 ทำให้แต่ละจังหวัดต่างหันมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ และผลผลิตทางการเกษตรของตนมากขึ้น รวมทั้งสร้างเครื่องหมายรับรอง เพื่อเป็นการรับรองคุณภาพให้กับสินค้าของแต่ละจังหวัดด้วย อย่างไรก็ตาม การออกแบบเครื่องหมายรับรองของแต่ละจังหวัดต่างมีความหลากหลาย มีทั้งการออกแบบตราสัญลักษณ์ขึ้นใหม่ และการนำตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดมาปรับเป็นเครื่องหมายรับรอง จะเห็นได้ว่ารูปแบบของเครื่องหมายรับรองส่วนใหญ่ยังขาดความเป็นสากล ซึ่งปัจจุบันตลาดของสินค้าไทยมิได้จำกัดอยู่เฉพาะตลาดภายในประเทศเท่านั้น สินค้าหลายชนิดเป็นที่รู้จักและแพร่หลายในตลาดต่างประเทศ ดังนั้น เครื่องหมายดังกล่าวจึงควรออกแบบให้มีความเป็นสากลมากขึ้น เพื่อประโยชน์ทางการตลาดในด้านสร้างการรับรู้และจดจำง่ายขึ้นด้วย

สำหรับประเทศไทยนั้น แม้ว่ากรมทรัพย์สินทางปัญญาจะกำหนดให้ใช้เครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์แบบเดียวกันทั้งประเทศ และขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างการออกแบบเครื่องหมายดังกล่าว แต่ผู้วิจัยกลับมีความเห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการแบ่งพื้นที่ภูมิศาสตร์เป็นภาคต่างๆ อย่างชัดเจน ประชาชนในแต่ละภาคล้วนมีภาษา วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน และหากพิจารณาให้ดีจะพบว่า แต่ละจังหวัดต่างก็มีผลิตภัณฑ์และผลผลิตทางการเกษตรที่มีความเฉพาะเจาะจงตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของแต่ละพื้นที่ ด้วยการที่ประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรป สามารถใช้เครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ร่วมกันนั้น อาจเป็นเพราะประเทศเหล่านั้นมีความแตกต่างกันที่ชัดเจนในเรื่องของผลผลิตอันเนื่องมาจากพื้นที่ภูมิศาสตร์ เช่น แยมเปอญของประเทศฝรั่งเศส หรือเนยแข็ง Parmesan ของประเทศอิตาลี เป็นต้น ซึ่งต่างจากจังหวัดแต่ละจังหวัดของไทย ที่แม้จะอยู่ในพื้นที่ภูมิศาสตร์ต่างกัน แต่อาจมีผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรคล้ายคลึงกัน อันเนื่องมาจากสภาพพื้นที่หรือดินฟ้าอากาศที่ต่างกัน ทำให้ได้ผลผลิตที่มีคุณลักษณะและรสชาติแตกต่างกันไป เช่น ส้มโอพันธุ์ขาวใหญ่ของสมุทรสงคราม ส้มโอขาวแตงกวาของชัยนาท ส้มโอนครชัยศรี หรือส้มโอพันธุ์ทับทิมสยามของนครศรีธรรมราช เป็นต้น ดังนั้น การใช้เครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์แบบเดียวกัน อาจไม่สามารถให้ความคุ้มครองและสร้างความแตกต่างให้กับผลผลิตเหล่านั้นได้อย่างทั่วถึง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าวิถีคิดของประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรป (EU) (รูปที่ 1) อาจไม่สอดคล้องกับประเทศไทยเท่าที่ควร เมื่อเทียบกับวิถีคิดของประเทศสหรัฐอเมริกาที่ใช้เครื่องหมายรับรอง ทำหน้าที่เสมือนเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ โดย

เครื่องหมายรับรองเหล่านั้น จะมีรูปลักษณะที่แตกต่างกันและสอดคล้องกับพื้นที่ภูมิศาสตร์ในแต่ละพื้นที่ ทำให้ชื่อพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่รู้จัก และจดจำไปพร้อมๆ กับผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรนั้น เช่น วอชิงตันแอปเปิ้ล หรือส้มจากมลรัฐฟลอริดา เป็นต้น (รูปที่ 2) หรือแม้กระทั่งชาดาร์จีลิงของประเทศอินเดียที่ใช้วิธีเดียวกันกับประเทศสหรัฐอเมริกา (รูปที่ 3)

หากพิจารณาในแง่การตลาดจะเห็นว่า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นอกจากจะมีบทบาทในการให้ความคุ้มครองผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรให้กับประเทศของตนแล้ว ยังเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้านั้นอีกด้วย ตัวอย่างเช่น ผลิตภัณฑ์เกลือซึ่งเป็นสินค้าทั่วไป (Generic product) แต่เมื่อมีการระบุพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีคุณลักษณะเฉพาะ จะสามารถเพิ่มมูลค่าในท้องตลาดได้อย่างมหาศาล โดยหลายๆ ประเทศในโลกต่างพยายามอ้างว่าแหล่งผลิตเกลือที่ดีจะต้องผลิตโดยกระบวนการธรรมชาติ ซึ่งจะได้แร่ธาตุที่มีคุณสมบัติเฉพาะที่แตกต่างตามพื้นที่ภูมิศาสตร์ของตนเท่านั้น เช่น Indian Black Salt, Portugese Algarve Salt หรือ Australian Murray River Pink Flake Salt เป็นต้น ทำให้เกลือเหล่านั้นมีราคาสูงกว่าเกลือทั่วไปประมาณปอนด์ละ 30 เซ็นต์ (Business Week, 2004, p.142) เมื่อย้อนมามองผลิตภัณฑ์เกลือของจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรสงคราม จะพบว่าทั้ง 2 จังหวัดนี้ล้วนทำนาเกลือด้วยวิธีการธรรมชาติเช่นเดียวกัน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าประเทศเรากลับไม่ดำเนินแผนกลยุทธ์ในการสร้างจุดขายที่เพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างตราสินค้า (Branding) หีบห่อบรรจุภัณฑ์ ฯลฯ เพื่อให้สามารถแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะทำการศึกษาวิจัย โดยมุ่งหวังให้เป็นการเสนอแนะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ตื่นตัวในเรื่องการให้ความคุ้มครองผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรของไทย ผ่านทางเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ดังเช่นที่หลายๆ ประเทศกำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ และสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

ตัวอย่างเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

รูปที่ 1 เครื่องหมายระบุแหล่งกำเนิด (Protected Designation of Origin หรือ PDO) และเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Protected Geographical Indication หรือ PGI) ที่กลุ่มประเทศสหภาพยุโรปตกลงใช้ร่วมกัน

รูปที่ 2 เครื่องหมายรับรองที่ใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกาที่ทำหน้าที่เสมือนเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

รูปที่ 3 เครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ชาวดาร์จีลิงของประเทศอินเดีย

2.1 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมปัจจัยที่กำหนดสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของผลิตภัณฑ์ หรือผลผลิตทางการเกษตรของจังหวัดสมุทรสาคร และสมุทรสงคราม
2. วิเคราะห์และกำหนดกรอบแนวคิด เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์สำหรับผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรของจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรสงคราม
3. เพื่อเสนอแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์สำหรับผลิตภัณฑ์ หรือผลผลิตทางการเกษตรของจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรสงคราม

2.2 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการกำหนดปัจจัยและองค์ประกอบที่นำไปสู่การออกแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรของจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรสงคราม เพื่อเป็นการสร้างแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในทุกๆระดับของจังหวัด ในการกำหนดแนวทางสำหรับการออกแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ หรือเครื่องหมายรับรองอื่นๆ ต่อไป
2. นำแนวคิดไปใช้กับการออกแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ หรือเครื่องหมายรับรองคุณภาพของจังหวัดอื่นๆ ในอนาคต เพื่อเป็นการเสนอแนะให้แต่ละจังหวัดเห็นความสำคัญ และนำไปใช้เป็นกลยุทธ์ทางการตลาดในการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรของจังหวัด เป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน

3. ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอนคือ

1. การวิเคราะห์เอกสาร

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 1.1 ค้นหาเกี่ยวกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และตัวอย่างเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของประเทศต่างๆ
- 1.2 ค้นหาเอกสารประวัติความเป็นมา แนวทางการพัฒนาของจังหวัด ตราประจำจังหวัด
- 1.3 ค้นหาเพื่อหาเอกลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัดทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้านที่สำคัญ โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมถึงผลิตภัณฑ์และผลผลิตทางการเกษตรที่เด่นของแต่ละจังหวัด เพื่อที่จะค้นหาประเด็นคำถามต่างๆ สำหรับการสร้างแบบสอบถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มบุคคลซึ่งเป็นตัวแทนแต่ละระดับ
- 1.4 วิเคราะห์ตราประจำจังหวัด และข้อมูลของจังหวัดในประเด็นของ สภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรเด่นของจังหวัด

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผู้วิจัยได้กำหนดบุคคลที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึกออกเป็น 3 ระดับ กล่าวคือ ระดับจังหวัด ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน เนื่องจากผู้วิจัยต้องการทราบถึงความคิดเห็นและมุมมองของบุคคลในแต่ละระดับของจังหวัด เพื่อเป็นการสะท้อนแนวคิดของคนในชุมชนที่มีความใกล้ชิดกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์นั้น มากกว่าจะสัมภาษณ์ผู้บริหารระดับสูงของจังหวัดแต่เพียงฝ่ายเดียว เพราะข้อมูลที่ได้มักจะเป็นข้อมูลเชิงนโยบายหรือกลยุทธ์ของจังหวัด ในขณะที่ข้อมูลจากบุคคลในระดับตำบลและหมู่บ้าน จะเป็นข้อมูลในมุมมองของคนในชุมชนซึ่งใช้ชีวิตอยู่ในจังหวัดนั้นนานกว่า อันจะทำให้ผู้วิจัยได้รับทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์และถูกต้องแม่นยำที่สุด เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อมูลเอกสาร และนำไปใช้ในการออกแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ต่อไป

ตัวแทนในแต่ละระดับของแต่ละจังหวัด แบ่งเป็น

2.1 ระดับจังหวัด ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้แทนที่ได้รับมอบหมาย ในฐานะตัวแทนผู้บริหารระดับสูง จำนวน 1 คน เพื่อให้ทราบข้อมูลเชิงนโยบาย วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ของจังหวัด

2.2 ระดับตำบล ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 1 คน ในฐานะตัวแทนผู้บริหารระดับต้น ซึ่งเป็นผู้รับและถ่ายทอดนโยบายจากจังหวัดสู่ชุมชน

2.3 ระดับหมู่บ้าน ได้แก่ ประธานกลุ่มแม่บ้านจำนวน 1 คน ในฐานะตัวแทนผู้ปฏิบัติงานเพื่อสร้างงาน และเพิ่มรายได้ให้แก่ ชุมชน

3. การวิเคราะห์และกำหนดกรอบแนวคิดในการออกแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยวิเคราะห์ปัจจัยที่นำไปสู่การออกแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ในประเด็นต่างๆดังนี้

3.1 เอกลักษณ์ของจังหวัด

3.2 ผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรเด่นของจังหวัด

3.3 ลักษณะของการเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

3.4 คุณลักษณะที่สำคัญของสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายที่ดี ในประเด็นของการสื่อความหมาย ความแตกต่าง การรับรู้ / จดจำ และความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

4. ออกแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ให้กับจังหวัดสมุทรสาคร และสมุทรสงคราม

ประเด็นที่ศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่จะศึกษาเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบคำถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่จะนำมาวิเคราะห์และดำเนินการออกแบบ ดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับเครื่องหมายต่างๆ แบ่งเป็น

1.1 เครื่องหมายรับรองประเภทต่างๆ ได้แก่ เครื่องหมาย Thailand's Brand เครื่องหมาย OTOP เครื่องหมาย ออย. เครื่องหมาย มอก. และเครื่องหมาย Q เนื่องจากผู้วิจัยต้องการทราบถึงความเข้าใจเกี่ยวกับเครื่องหมายรับรองต่างๆ ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน รวมถึงวัดผลการรับรู้และจดจำเครื่องหมายเหล่านั้นด้วย

1.2 เครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากผู้วิจัยต้องการทราบถึงการรับรู้และความเข้าใจในเรื่องความสำคัญของเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ

2. ความรู้เกี่ยวกับจังหวัด แบ่งเป็น

2.1 คำขวัญและตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด เนื่องจากผู้วิจัยต้องการทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างคำขวัญ ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด และประเด็นยุทธศาสตร์ของจังหวัด ว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ รวมถึงตรวจสอบการรับรู้และจดจำของบุคลากรทั้งในระดับบริหารและระดับปฏิบัติการของจังหวัด

2.2 การสื่อความหมายและความเป็นสากลของตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด เนื่องจากผู้วิจัยต้องการทราบถึงการรับรู้ความหมายที่ปรากฏอยู่บนตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด รวมถึงคนในจังหวัดเห็นว่าสัญลักษณ์ประจำจังหวัดมีความเป็นสากลที่คนทั่วไปสามารถรับรู้และเข้าใจความหมายได้เพียงไร

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด และเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากผู้วิจัยต้องการทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับสัญลักษณ์ทั้ง 2 เพื่อนำมาใช้กำหนดแนวทางในการออกแบบ

2.4 สิ่งที่มีความโดดเด่นหรือเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตร เนื่องจากผู้วิจัยต้องการทราบถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่มีความโดดเด่นหรือเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดในมุมมองของบุคคลระดับต่างๆ ของจังหวัด เพื่อเสนอเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และดำเนินการออกแบบเป็นสัญลักษณ์เครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ให้กับผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรของแต่ละจังหวัด

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานว่าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรของแต่ละจังหวัดน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด หรือสิ่งอื่นใดที่แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะเฉพาะของจังหวัดนั้น จากการศึกษาตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด ผู้วิจัยพบว่าตราสัญลักษณ์เหล่านั้นต่างมีความหลากหลายและยากต่อการสื่อความหมายที่เป็นสากล บางจังหวัดอาจเชื่อมโยงกับตำนานพื้นบ้าน เช่น ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดสมุทรสงครามที่เป็นรูปกลองใบใหญ่ลอยน้ำ บางจังหวัดอาจเชื่อมโยงกับสถานที่สำคัญของจังหวัด เช่น จังหวัดเพชรบุรีที่เป็นรูปพระราชวัง 3 แห่ง หรือบางจังหวัดอาจเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ เช่น จังหวัดสมุทรสาครใช้รูปเรือสำเภาแสดงถึงการเป็นเมืองท่าที่สำคัญในสมัยอยุธยา เป็นต้น นอกจากนี้ ตราสัญลักษณ์บางจังหวัดยังใช้ภาพสัญลักษณ์ที่คล้ายคลึงกัน เช่น ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดชลบุรีและจังหวัดตราด ใช้ภาพทะเล ไข่มุก หิน และภูเขา คล้ายๆ กัน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาเพื่อค้นหาสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์อื่นๆ ที่จะสามารถสื่อความหมาย และแสดงความเป็นตัวตนของแต่ละจังหวัดได้อย่างชัดเจน เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการออกแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ให้กับผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตร โดยมุ่งหวังให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

4. ผลการวิจัยและการออกแบบ

จังหวัดสมุทรสาคร

แม้ว่าในอดีตจังหวัดสมุทรสาครจะเป็นจังหวัดที่ทำการค้าระหว่างไทย และจีนมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ปัจจุบันได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าอาหารทะเลที่สำคัญของประเทศ และเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก ภาพลักษณ์ของจังหวัดสมุทรสาครในปัจจุบันจึงเปลี่ยนจากการเป็นเมืองท่า มาเป็นเมืองประมงและเมืองอุตสาหกรรม จากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารสรุปได้ว่าตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดไม่สอดคล้องกับภาพลักษณ์ปัจจุบันและมีรายละเอียดมากเกินไป ไม่สื่อความหมาย และยากต่อการจดจำ ส่วนประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมนั้น จังหวัดสมุทรสาครมีบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นตัวอย่างของความซื่อสัตย์คือพันท้ายนรสิงห์ และมีงานช่างฝีมือที่สำคัญคือการทำเครื่องเบญจรงค์

จากข้อมูลเอกสารที่ได้ ผู้วิจัยจึงสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนทั้ง 3 ระดับของจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งมีความคิดเห็นที่ต่างกันและเหมือนกันในบางประเด็น กล่าวคือ ในส่วนของเอกลักษณ์ของจังหวัดที่คนทั่วไปรับรู้ ได้แก่ พันท้ายนรสิงห์ รองลงมาคือ เรือประมง ส่วนเอกลักษณ์ที่ควรใช้ในเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ ตราประจำจังหวัดรองลงมาคือ พันท้ายนรสิงห์ จากข้อมูลที่ได้ผู้วิจัยจึงนำพันท้ายนรสิงห์ ตราประจำจังหวัด และเรือประมง มาวิเคราะห์เปรียบเทียบโดยอาศัยกรอบแนวคิดของการเป็นสัญลักษณ์ที่ดี ในประเด็นของการสื่อความหมาย ความแตกต่าง การรับรู้และจดจำ ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งสรุปได้ว่าสิ่งที่สามารถตอบประเด็นเหล่านี้ได้ดีที่สุดคือ พันท้ายนรสิงห์

หลังจากนั้น ผู้วิจัยจึงหาข้อมูลสรุปเรื่องสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสาคร จากการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลว่าผลผลิตทางการเกษตรที่เด่น ได้แก่ ผลไม้ และกล้วยไม้ ส่วนผลิตภัณฑ์ ได้แก่ เครื่องเบญจรงค์ และอาหารทะเล หากเปรียบเทียบความโดดเด่นระหว่างผลิตภัณฑ์และผลผลิตทางการเกษตร พบว่าจังหวัดสมุทรสาครเด่นในเรื่องการเป็นศูนย์กลางการค้าอาหารทะเลทั้งสดและแปรรูปมากกว่าด้านการเกษตร ดังนั้น สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จึงควรเป็นผลิตภัณฑ์ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างเครื่องเบญจรงค์ และอาหารทะเล โดยอาศัยกรอบของคำนิยามสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ จึงสรุปได้ว่าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสาครควรเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องเบญจรงค์ เนื่องจากเป็นงานฝีมือซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาไทยที่สืบทอดกันมาในชุมชน ดังนั้น กรอบแนวคิดในการออกแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสาคร จึงมีส่วนประกอบที่สำคัญ 2 ส่วนคือเครื่องเบญจรงค์ และพันท้ายนรสิงห์

จากกรอบแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยเริ่มจากการแบ่งแนวคิดเป็น 2 ทางคือ แนวทางที่เป็นรูปธรรม คือใช้ภาพกราฟิกตัดทอนรูปพันท้าย

นรสิงห์ร่วมกับภาพกราฟิกตัดทอนรูปเครื่องเบญจรงค์ แนวทางที่ 2 แนวทางที่เป็นนามธรรม คือนำคุณลักษณะด้านความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ของพันท้ายนรสิงห์ มาคิดให้เป็นรูปธรรมและนำไปใช้ร่วมกับภาพกราฟิกตัดทอน รูปเครื่องเบญจรงค์ ซึ่งจากแนวคิดทั้ง 2 แนวทางดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่าภาพนามธรรมสื่อความหมายได้ยาก จึงใช้แนวความคิดแรกที่ใช้ภาพกราฟิกตัดทอนรูปพันท้ายนรสิงห์ร่วมกับภาพกราฟิกตัดทอน รูปเครื่องเบญจรงค์ โดยได้ทดลองใช้ภาพใบหน้าทั้งด้านหน้าและด้านข้าง ทั้งการใช้ภาพหลายเส้น การให้น้ำหนักในส่วนบางส่วนของใบหน้าทั้งหมด หรือให้น้ำหนักบางส่วน ท้ายที่สุดจึงได้เลือกภาพหลายเส้นในหน้าด้านข้างที่ให้น้ำหนักเฉพาะส่วนที่เป็นหมวกนายท้ายเรือพระที่นั่ง วางซ้อน อยู่บนภาพกราฟิกตัดทอนรูปเครื่องเบญจรงค์ โดยใช้สีน้ำตาลทองที่อุปมาถึงงานฝีมืออันทรงคุณค่าที่มาจากภูมิปัญญาไทย และใช้ชื่อ ภาษาอังกฤษว่า “Samutsakhon Benjarong” คู่กับภาษาไทยว่า “เบญจรงค์สมุทรสาคร” (รูปที่ 4)

จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงครามแม้จะได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่เมืองน้องกับจังหวัดสมุทรสาครก็ตาม แต่จากอิทธิพลของ แม่น้ำแม่กลอง ทำให้จังหวัดสมุทรสงครามเป็นแหล่งผลิตทางการเกษตรขนาดใหญ่ของภาคกลางมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้ชื่อว่า “เมืองสามน้ำ” เนื่องจากอิทธิพลของแม่น้ำแม่กลองที่มีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ซึ่งเกษตรกร มีวิธีการจัดการด้านเกษตรกรรมให้ สอดคล้องกับคุณลักษณะของน้ำ โดยแบ่งเป็นสวนผลไม้ สวนมะพร้าว และป่ายายเลนตามลำดับ ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดที่เป็นรูปกลอง ใบใหญ่ลอยน้ำ สองฟากเป็นสวนมะพร้าวนั้น มีที่มาจากเรื่องเล่าสืบทอดกันมา และสื่อความหมายได้ยาก

จากข้อมูลเอกสารข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนทั้ง 3 ระดับของจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งให้ข้อคิดเห็นที่แตกต่าง กันค่อนข้างมาก กล่าวคือ เอกลักษณะของจังหวัดที่คนทั่วไปรับรู้ แบ่งเป็น ตลาดน้ำอัมพวา เมืองสามน้ำ พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 2 หลวงพ่อวัดบ้านแหลม ดอนหอยหลอด ส่วนเอกลักษณ์ที่ควรใช้ในเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ ตลาดน้ำอัมพวา ตราประจำ จังหวัด ชื่อจังหวัด และต้นมะพร้าว จากความเห็นที่แตกต่างกันนี้ ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลเอกสาร และกรอบแนวคิดของการเป็นสัญลักษณ์ที่ดี มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้วิจัยพบว่าสิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ต่างมองว่าเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสมุทรสงครามนั้น แท้จริงเป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของแม่น้ำแม่กลองแทบทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้น จังหวัดสมุทรสงครามยังเป็นจังหวัดที่เป็นแบบอย่างวิถี ชีวิตไทย ที่ได้อาศัยน้ำจากแม่น้ำแม่กลองในการเกษตรกรรม ค้ายาย และคมนาคมอีกด้วย ส่วนพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 2 และ หลวงพ่อวัดบ้านแหลมนั้น แม้จะมีได้รับอิทธิพลจากแม่น้ำแม่กลองก็ตามแต่ไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากเป็นสิ่งที่เคารพสักการะของบุคคลทั่วไป ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่าสิ่งที่มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของจังหวัดสมุทร สงครามควรเป็นแม่น้ำแม่กลอง (เมืองสามน้ำ)

จากนั้นผู้วิจัยจึงหาข้อสรุปเรื่องสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสงคราม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลผลิตทาง การเกษตรพบว่า ผลผลิตทางการเกษตรที่จังหวัดส่งเสริมและสนับสนุนได้แก่ ส้มโอพันธุ์ขาวใหญ่ ลิ้นจี่พันธุ์คอมพิวเตอร์ และมะพร้าว ส่วนผลิตภัณฑ์เด่นของจังหวัด ได้แก่ น้ำตาลมะพร้าว และผลิตภัณฑ์อาหารทะเล จากข้อมูลเอกสารที่ระบุว่าพื้นที่เกือบครึ่งหนึ่งของจังหวัด ทำสวนมะพร้าว และส่วนหนึ่งเป็นพันธุ์มะพร้าวซึ่งเป็นพันธุ์หายาก ทำให้ผู้วิจัยต้องวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างผลิตภัณฑ์และผลผลิต ทางทางการเกษตรว่าสิ่งใดควรจะนำมาขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเมื่อดูจากข้อมูลทั้งหมดแล้วสรุปได้ว่า จังหวัดสมุทรสงคราม ควรขึ้นทะเบียนมะพร้าวเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัด

ดังนั้น กรอบแนวคิดในการออกแบบเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสงคราม จึงประกอบด้วยองค์ประกอบ ที่สำคัญ 2 ส่วนคือมะพร้าวและแม่น้ำแม่กลอง (เมืองสามน้ำ) ผู้วิจัยได้ทดลองออกแบบสัญลักษณ์เครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของ จังหวัดสมุทรสงครามโดยมีคำหลัก (Key Word) คือ เมืองสามน้ำ ซึ่งออกแบบโดยใช้เส้น 3 เส้นแทนความหมายของน้ำจืด น้ำกร่อย และ น้ำเค็ม ในลีลาและสีเส้นที่ต่างกัน รวมถึงการทดลองใช้ลักษณะของตัวอักษร “S” ซึ่งเป็นอักษรตัวต้นของชื่อจังหวัดด้วย และใช้ภาพ กราฟิก ตัดทอนรูปผลมะพร้าวลอยน้ำ เพื่อให้เกิดการระลึกถึง (Recall) รูปกลองลอยน้ำในตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดสมุทรสงครามได้ง่ายขึ้นด้วย และมีตัวอักษรกำกับว่า “มะพร้าวสมุทรสงคราม” คู่กับภาษาอังกฤษ “Samutsongkhram Coconut” วางอยู่ใต้สัญลักษณ์กราฟิกรูปลูก มะพร้าวที่วางบนเส้น 3 เส้น บนพื้นสีเขียวซึ่งเป็นสีของผลมะพร้าว (รูปที่ 4)

ทั้งนี้ เครื่องหมายที่ทดลองสร้างขึ้นนี้เป็นเพียงตัวอย่างงานออกแบบเบื้องต้น ที่สร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดที่ได้จากการวิจัย ยังต้องมีขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบและความชัดเจนของเครื่องหมาย รวมถึงมีการทดลองใช้และประเมินผลจากคนในจังหวัดด้วย

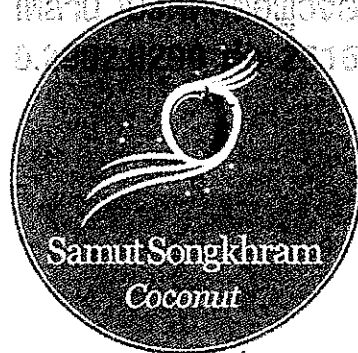
ภาคีกรรมการวิจัยเชิงลึก
เทศบาลเมืองประจวบคีรีขันธ์
0.2902.8298 ต่อ 2816

**SAMUTSAKHON
BENJARONG**

ภาคีกรรมการวิจัยเชิงลึก
เทศบาลเมืองประจวบคีรีขันธ์
0.2902.8298 ต่อ 2816

ภาคีกรรมการวิจัยเชิงลึก
เทศบาลเมืองประจวบคีรีขันธ์
0.2902.8298 ต่อ 2816

ภาคีกรรมการวิจัยเชิงลึก
เทศบาลเมืองประจวบคีรีขันธ์
0.2902.8298 ต่อ 2816

รูปที่ 4 เครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เครื่องเบญจรงค์สมุทรสาคร และมะพร้าวสมุทรสงคราม

5. อภิปรายผล

เนื่องจากจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่มีขนาดไม่ใหญ่นักและอยู่ติดทะเลเหมือนกัน วิถีชีวิตและอาชีพของคนที่สองจังหวัดจึงไม่แตกต่างกันมากนัก ทำให้เกิดปัญหาการมีภาพลักษณ์ซ้อนในการเป็นเมืองประมงและมีการทำเครื่องเบญจรงค์เหมือนกัน ดังนั้น การวิจัยเชิงลึกทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อค้นหาเอกลักษณ์ของแต่ละจังหวัด เพื่อนำมาพัฒนาเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง อาทิ กรณีเครื่องเบญจรงค์ แม้ผู้วิจัยจะพบผลสรุปจากการสัมภาษณ์เชิงลึกว่าจังหวัดสมุทรสาครมีความโดดเด่นในเรื่องงานฝีมือเครื่องเบญจรงค์ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ที่ได้รับเลือกให้เป็นผู้ผลิตชุดเบญจรงค์ของพิธีระลึกสำหรับผู้นำประเทศต่างๆ ในการประชุม APEC ที่จัดขึ้นที่ประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2546 กลับเป็นเบญจรงค์ปั้นสุวรรณของจังหวัดสมุทรสงคราม ดังนั้น ในความเป็นจริงแล้วทั้งจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรสงครามอาจมีความเป็นช่างฝีมือเท่าเทียมกัน เนื่องจากพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของชุมชนที่ทำเครื่องเบญจรงค์ในอดีตอาจเป็นชุมชนเดียวกันแต่มีการแบ่งอาณาเขตของจังหวัดขึ้นใหม่ในภายหลัง หรือคนในชุมชนเดิมมีการย้ายถิ่นฐานไปตั้งชุมชนใหม่ รวมทั้งอาจเกิดจากความคลาดเคลื่อนของการสัมภาษณ์ตัวแทนที่มีความใกล้ชิดกับผลิตภัณฑ์ที่ต่างกัน จึงทำให้ได้ผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น อย่างไรก็ตาม หากต้องการให้ได้ผลการวิจัยที่มีความเที่ยงตรงมากขึ้น อาจจำเป็นต้องเพิ่มกลุ่มตัวแทนที่สัมภาษณ์ให้ครอบคลุมมากขึ้น หรือผู้วิจัยอาจจำเป็นต้องฝังตัวหรือลงพื้นที่มากขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความแม่นยำและมีความลำเอียงในการให้ข้อมูลน้อยที่สุด ซึ่งกรณีเครื่องเบญจรงค์นี้ หากมีการทำวิจัยต่อไปการกำหนดพื้นที่ภูมิศาสตร์อาจมิใช่เป็นเพียงแค่จังหวัดสมุทรสาครจังหวัดเดียว แต่อาจเป็นกลุ่มจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรสงครามก็เป็นได้

นอกจากประเด็นการมีภาพลักษณ์ซ้อนแล้ว ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มคนในจังหวัดที่น่าจะเป็นผู้รู้ข้อมูลของจังหวัดดีที่สุดที่นั่น อาจมีความไม่เอื้อในการให้ข้อมูลเชิงบวกหรือเข้าข้างจังหวัดของตนมากกว่า ดังนั้น การสัมภาษณ์กลุ่มคนนอกจังหวัดซึ่งอาจจะอาศัยหรือไม่อาศัยอยู่ในจังหวัดนั้นๆ เพิ่มเติม อาจให้ข้อมูลเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของจังหวัดในสายตาคนภายนอก ซึ่งน่าจะส่งผลดีต่อแนวทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ในจังหวัดนั้นๆ มากกว่าจะศึกษาเฉพาะข้อมูลด้านเดียวจากคนในจังหวัด

ยิ่งไปกว่านั้น เอกลักษณ์ของจังหวัดที่ได้จากการสัมภาษณ์ตัวแทนแต่ละจังหวัดนั้น อาจเป็นความเห็นของคนรุ่นเก่าที่มีความเห็นเชิงอนุรักษ์นิยมซึ่งไม่สอดคล้องกับแนวคิดร่วมสมัยของคนรุ่นใหม่ เช่น ข้อเสนอที่ว่าพันท้ายนรสิงห์คือเอกลักษณ์ของจังหวัดสมุทรสาคร หรือเอกลักษณ์ของจังหวัดสมุทรสงครามคือเมืองสามน้ำ เป็นต้น ทั้งนี้ คนรุ่นใหม่อาจไม่คุ้นเคยกับสัญลักษณ์ดังกล่าว และไม่สามารถเชื่อมโยงสัญลักษณ์เหล่านั้นเข้ากับจังหวัดนั้นๆ ได้ ทั้งนี้อาจสรุปได้ว่าเอกลักษณ์ที่ผู้ให้สัมภาษณ์ระบุถึงมักมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของจังหวัด ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับความเห็นของคนรุ่นใหม่ที่จะไม่มีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ของจังหวัดเท่ากับคนรุ่นเก่า ดังนั้น ในการเพิ่มกลุ่มตัวแทนสำหรับงานวิจัยคราวต่อไป จึงควรพิจารณาถึงอาชีพและอายุของผู้ให้ข้อมูลด้วย

การนำจุดเด่นของแต่ละจังหวัดมาสร้างความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์โดยไม่ซ้ำกับจังหวัดอื่น เป็นการสร้างเอกลักษณ์และสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณลักษณะเฉพาะให้กับจังหวัด และทำให้ผู้บริโภครับรู้ว่าการต้องการสินค้าประเภทนี้จะต้องซื้อจากจังหวัดหรือกลุ่มจังหวัดใด แต่ละจังหวัดควรพยายามหลีกเลี่ยงการเลียนแบบซึ่งกันและกัน หรือส่งเสริมสินค้าประเภทเดียวกันโดยขาดความแตกต่างและจุดเด่นที่ชัดเจน เพื่อมิให้เกิดการแข่งขันและแย่งชิงส่วนแบ่งทางการตลาดกันเอง และกลายเป็นการทำลายชื่อเสียงและคุณภาพของสินค้านั้นๆ ในท้ายที่สุด

5.1 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเห็นว่าเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ควรมีรูปแบบที่ยืดหยุ่นและเปิดกว้าง เพื่อสามารถปรับเปลี่ยนได้ในอนาคต หากรูปแบบการค้าและการตลาดของประเทศและของโลกเปลี่ยนแปลงไป เช่น อาจนำเครื่องหมายดังกล่าวไปใช้ร่วมกับสัญลักษณ์สำหรับสินค้าไทย (Thailand's Brand) ของกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ได้ และแม้ว่าในอนาคตข้างหน้าประเทศในภูมิภาคอาเซียนจะรวมตัวกันเพื่อแข่งขันทางการค้ากับกลุ่มประเทศตะวันตกก็ตาม อาจมีความจำเป็นต้องปรับเครื่องหมายโดยวิธีการระบุพื้นที่ภูมิศาสตร์ใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับข้อตกลงความร่วมมือระหว่างสมาคมประชาชาติอาเซียน ซึ่งอาจมีความคล้ายคลึงกับข้อตกลงของกลุ่มสหภาพยุโรป หากเป็นเช่นนั้น เครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวอาจถูกลดบทบาทลงเป็นเพียงเครื่องหมายรับรองอันหนึ่งที่ใช้ร่วมกับเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของอาเซียนก็เป็นได้

แม้ว่าในอนาคตอันใกล้นี้ประเทศต่างๆ ทั่วโลก อาจมีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ทางการตลาดการให้ความคุ้มครองสินค้าหรือผลิตภัณฑ์โดยใช้เครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ หรืออาจเปลี่ยนรูปแบบหรือวิธีการเพื่อการแข่งขันทางการค้ามากขึ้น เครื่องหมายดังกล่าวจึงอาจจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แต่ไม่ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร หากประเทศไทยเราสามารถสร้างสินค้าให้มีคุณลักษณะเฉพาะและมีความแตกต่างกันได้ ก็ย่อมจะมีข้อได้เปรียบที่สามารถแข่งขันทางการค้าในตลาดโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

5.2 ข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรภาครัฐ

ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาท และความสำคัญของเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในตลาดการค้าเสรีที่นับวันจะทวีความรุนแรงขึ้น ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นั้นเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดวิธีหนึ่งในการสร้างมูลค่าเพิ่ม และให้ความคุ้มครองแก่สินค้าของแต่ละประเทศ โดย มุ่งเน้นการให้ความคุ้มครองผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรที่มีความเชื่อมโยงกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ หรือมีที่มาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน อันจะส่งผลให้ผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตดังกล่าวมีความแตกต่างไม่ว่าในแง่คุณลักษณะ คุณภาพ วิธีการผลิต วัตถุดิบ

ด้วยเหตุนี้ องค์กรภาครัฐจึงควรหันมาให้ความสนใจและเร่งดำเนินการอย่างจริงจังและเต็มรูปแบบ กล่าวคือ แต่ละจังหวัดควรเร่งหาจุดเด่นในตัวผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรของตน โดยพิจารณาจากสภาพที่เป็นอยู่จริง ไม่ลอกเลียนแบบผู้อื่น และควรเร่งดำเนินการขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เพื่อมิให้ประเทศไทยเราต้องสูญเสียความเป็นแหล่งกำเนิดของผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตร ดังเช่นที่เคยสูญเสียความเป็นแหล่งกำเนิดของข้าวหอมมะลิไปแล้ว นอกจากนี้ จังหวัดควรเร่งให้ความรู้ความเข้าใจแก่บุคลากรของจังหวัดในทุกระดับ เพื่อให้สามารถให้คำแนะนำแก่ประชาชนได้อย่างถูกต้อง และตระหนักถึงการรักษาคุณภาพและมาตรฐานของสินค้า มีการวิจัยและพัฒนาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยมีการตรวจสอบและติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมถึงมีการวางแผนการตลาดที่ดีเพื่อให้สามารถแข่งขันได้ในระดับนานาชาติ

5.3 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรเพิ่มกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายมากขึ้นในงานวิจัยครั้งต่อไป เช่น เพิ่มตัวแทนระดับองค์การบริหารส่วนตำบลและกลุ่มแม่บ้าน เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่มีความน่าเชื่อถือขึ้น
2. ควรเพิ่มกลุ่มตัวอย่างเป็นคนในชุมชนนั้นๆ ด้วย แทนที่จะสัมภาษณ์เฉพาะประธานกลุ่มแม่บ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่กว้างขวางมากขึ้น และควรเพิ่มกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนรุ่นใหม่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายมากขึ้น
3. การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดซึ่งเป็นเอกสารที่เป็นทางการ อาจให้ข้อมูลเชิงบวกเพียงอย่างเดียว ในงานวิจัยครั้งต่อไป ควรเพิ่มการวิเคราะห์เอกสารที่ไม่เป็นทางการด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่กว้างขวางขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- [1] กระทรวงพาณิชย์. กรมทรัพย์สินทางปัญญา. พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ.2546 . กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรไทย, 2548.
- [2] ขวัญใจ กุลกำธร. “สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์: ประสบการณ์จากยุโรป.” วารสารทรัพย์สินทางปัญญา 1.10 (กรกฎาคม-กันยายน 2549): 4-5.
- [3] กระทรวงพาณิชย์. กรมทรัพย์สินทางปัญญา. “ความรู้เบื้องต้นเรื่องสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์.” 2547. ipthailand.org. มีนาคม 2549. <http://www.ipthailand.org/dip/index.php?option=com_content&task=view&id=82&Itemid=586>.
- [4] คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ.“วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรสาคร.” 2542. samutsakhon.go.th. กุมภาพันธ์ 2549. <http://www.samutsakhon.go.th/html_css/history.htm>.
- [5] คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ.“วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสมุทรสงคราม.” 2542. samutsongkhram.go.th. กุมภาพันธ์ 2549. <http://www.samutsongkhram.go.th/html_css/history.htm>.
- [6] จังหวัดสมุทรสาคร. samutsakhon.go.th. มีนาคม 2549. <http://www.samutsakhon.go.th/data/data_index/index_1/index_2.htm>.
- จังหวัดสมุทรสงคราม. webhost.cpd.go.th. มีนาคม 2549 <<http://webhost.cpd.go.th/samutsongkram/1.htm>>.
- [7] Mollerup, Pier. Marks of Excellence. London: Phaidon Press Ltd.,1997.
- [8] Agarwal, Sanjee & Barone, Michael J. “Emerging Issues for Geographical Indication Branding Strategies.” MATRIC Research Paper. 05- MRP 9.(January 2005):1-5. May, 2006 < <http://www.card.iastate.edu/publications/DBS/PDFFiles/05mrp9.pdf>>.
- [9] Allgrove, Ben.“Regulation and Brand Value.” Journal of Intellectual Property Law & Practice. Vol.1,No.10. (February 2006):645-658. July,2007<<http://jiplp.oxfordjournals.org/cgi/content/full/1/10/645?maxtoshow=&HITS=10&.>>.
- [10] Anthony, Susan.“Certification and Collective Marks: A Trademark Approach to Geographical Indications.” May, 2006 < <http://www.ipthailand.org/Images/Tahi/gif/susan2.ppt> >.
- [11] Department of Export Promotion. “Thailand’s Brand.” May, 2006 <<http://www.depthai.go.th>>.
- [12] “Geographical Indication: How is it benefit for Thais.” IPAA Newsletter.Vol.2, No.6(December 2003): May, 2006<<http://www.ipaa.or.th>>.
- [13] “The Salt of the Seas.” Business Week. (December 6, 2004) : 142.
- [14] United States Patent and Trademark office. “Geographical Indication Protection in the United States.” May,2006<http://www.uspto.gov/web/offices/dcom/olia/globalip/pdf/gi_system.pdf>.
- [15] World Intellectual Property Organization. “What is a Geographical Indication?” WIPO Publication. No.L450GI/E May, 2006 <<http://www.wipo.int>>.

ประวัติผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุเมตตา ศรีวิบูลย์

สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาศิลปอุตสาหกรรม เกียรตินิยมอันดับ 2 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
เจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง, 2521.

ระดับปริญญาโท สาขา Communication Design, Pratt Institute, 2524.

ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ระดับ 8 สังกัดคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

กรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์ศิลปะ ฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2550 - 2552

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาผลงานทางวิชาการสาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์

กรรมการดำเนินการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทยระดับประเทศ ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกายปี 2549

อาจารย์พิเศษบัณฑิตศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ